

II

KUISHEID EN SEKSUALITEIT

Een blinde vlek in het spreken over de navolging van Christus

Dit hoofdstuk is onontbeerlijk om te voorkomen dat dit boek gaat lijken op die lezingen over kuisheid waarin achtenswaardige principes worden uiteengezet, zelfs diepgaande spirituele gedachten, maar die de lezers met honger achterlaten omdat ze geen antwoord hebben gekregen op hun - soms dagelijkse - hoofdvraag: *wat moet ik in dit leven dat ik heb gekozen doen met mijn verlangen, wat moet ik doen met mijn emoties? Vereist kuisheid dat ik probeer ze te laten verdwijnen?* In Zuid Europese landen zijn we geneigd discreet te zijn over deze zaken, waardoor ieder van ons zich alleen voelt en we ons kunnen inbeelden dat we de enigen zijn die vechten. Alleen een paar min of meer luchtige grappen verlichten soms de stemming, en de lach die ze opwekken laat de opluchting zien te ontdekking dat anderen dezelfde moeilijkheden ervaren.

Lange tijd was het enige praktische advies dat een jonge novice of seminarist kon krijgen van de ouderen het bidden tot de Maagd Maria - wat niet altijd de verwachte resultaten opleverde en niet erg respectvol was voor de Moeder Gods. Vandaag de dag gaat dit advies, dat nog steeds wordt gegeven, vaak gepaard met aanmoedigingen om aan lichaamsbeweging te doen. Regelmatig sporten is inderdaad een goede manier om spanningen te verlichten, maar vervult het altijd een verlangen? Hoeveel novicen en seminaristen zijn niet onderworpen aan eindeloze potjes voetbal, zogenaamd om hen goed te doen, terwijl ze eigenlijk tijd wilden hebben om te tekenen, of om, tenminste af en toe, toegang te hebben tot de keuken om het gewone eten te verbeteren! Voor sommigen kan sport een bevredigende activiteit zijn die hen helpt hun lichaam te integreren in hun nieuwe staat van leven; maar voor anderen zou deze plaats voor het lichaam en het gevoelsleven beter tot uiting komen in artistieke of manuele activiteiten. Vormingsverantwoordelijken moeten meer aandacht hebben voor deze diversiteit, anders lopen ze het risico het tegenovergestelde te creëren van wat ze zoeken door het onbehagen over het lichaam te vergroten. Ze moeten aandacht hebben voor het verlangen van het individu en deze activiteiten niet tot gewoon een plicht maken. Als we iemand vragen wat hij echt leuk zou vinden in zijn gekozen levensvorm, aarzelt hij zelden lang voor hij antwoordt en noemt hij zelden een activiteit die niet in overeenstemming is met zijn roeping. Maar soms zijn het de structuren, gemeenschappen of opleidingsinstanties die bang zijn voor het idee om die vraag te stellen, of om antwoorden te horen die niet overeenkomen met wat mensen gewoonlijk doen.

We gaan geen wonderoplossing voorstellen, maar we gaan proberen om de componenten van deze malaise te benoemen die een grote meerderheid van mannen treft die zich inzetten voor evangelische kuisheid, ongeacht hun levensvorm en ongeacht hun leeftijd. Toen ik jong was en op weg naar het religieuze leven, vertrouwde een oude monnik me toe: *"Ik weet zeker dat ze je zullen vertellen dat deze vragen na vijftig jaar minder worden, geloof het maar niet..."*.

Sommige mensen zijn misschien verbaasd over de nadruk die hier wordt gelegd op verlangen. Hun persoonlijke ervaring geeft hen de indruk dat ze voorbij deze vragen zijn, of zelfs dat ze ze nooit zijn tegengekomen. Het is waar dat de plaats van seksueel verlangen sterk verschilt van persoon tot persoon: wat voor sommigen een dagelijkse beproeving is, is voor anderen slechts een vage herinnering. Een beroemde Dominicaanse theoloog deed ooit een uitspraak die een beetje doet watertanden: *"Tegen de tijd dat ik achttien was, had ik de problemen van seksualiteit aangepakt en was ik in staat om te gaan werken..."*. Moeten we hieruit concluderen dat degenen die denken dat ze het probleem hebben opgelost, kuiser zijn dan anderen? Het zou naïef zijn om de deugd van kuisheid te beperken tot het verminderen van lichamelijk verlangen, en niet de mogelijke verstoringen te zien die zich op veel andere gebieden van het leven kunnen voordoen en die toch verband houden met kuisheid. Zij die geloven dat ze engelen zijn, zijn soms grote verleiders, zoals we later zullen zien.

Hebben we de onrust uit ons leven verbannen?

Als de kwestie van kuisheid en verlangen zo afwezig is in het spreken en de vorming van priesters en religieuzen, is dit dan te wijten aan een vorm van ingetogenheid? Heeft het niet eerder te maken met een onpraktische opvatting van kuisheid waarin het gelijk wordt gesteld aan de afwezigheid van onlust of emotie? Een christelijke deugd wordt dan gereduceerd tot een stoïcijns ideaal, in weerwil van de Menswording. Betekent het streven om in kuisheid te leven dat we er alles aan doen om niet verstoord of geschokt te worden? De paradox is dat het schokeffect des te heviger is omdat we dachten dat we seksualiteit volledig uit ons leven konden bannen. Door te proberen problemen koste wat het kost te vermijden, bereiden we ons alleen maar voor op vernietigende aardbevingen.

Seksuele onrust overvalt ons onverwachts en raakt ons veel dieper dan de emoties of lichamelijke sensaties die ermee gepaard gaan. Verontrust zijn omdat we ons tot iemand aangetrokken voelen, omdat we gegrepen worden door de fysieke nabijheid of door de stem van iemand waar we veel aan denken, brengt ons aan het wankelen en maakt ons ongerust. Verrast door onze verwarring maken we ons zorgen dat we menselijk zijn en concluderen we dat we schuldig zijn. Pater Dominique Bertrand, s.j., schreef over dit onderwerp:

Want het is niet zozeer echte bescheidenheid of kuisheid die onze drijfveren zijn: het is eerder de paniekangst om onszelf kwetsbaar te zien. We zijn minder bang voor de krachten van het leven dan dat we de zwakte in het diepst van onszelf moeten zien. We proberen problemen voor de gek te houden. Om het op te kunnen ruimen zouden we het allereerst moeten accepteren: de eerste misstap is dat we de realiteit niet willen zien.

De *"paniek om onszelf kwetsbaar te zien"* is geen vorm van deugd en het is essentieel om dit niet met kuisheid te vereenzelvigen. Kuisheid is de keuze om niets te verkiezen boven de liefde van Christus, om consistent te blijven met de levensvorm die we gekozen hebben! Het is een heroriëntatie die nooit bereikt wordt, nooit af is, en die niet **ondanks** de onrust plaatsvindt, maar **middenin** de onrust, op het meest intieme niveau van een kwetsbaar wezen.

Deze onrust moet niet vermeden worden: dat zou betekenen dat we onze menselijke conditie negeren. En we zullen zien dat Thomas van Aquino ongevoeligheid presenteert als de ondeugd die het meest in strijd is met matigheid en dus met kuisheid. Het is niet de onrust die zondig is, maar wat we ermee doen, hoe we ermee omgaan. Je onrustig voelen is geen ramp; het is een teken dat we levende wezens zijn die emoties hebben en dat we een verlangen hebben om relaties aan te gaan, om lief te hebben en bemind te worden. Onrust is een bevoorrechte ervaring die ons in staat stelt beter te leren kennen wat ons verlangen inhoudt en te erkennen dat we kwetsbaar zijn.

In een brief [*The promise of life, Timothy Radcliffe, Aswoensdag 1998 Zie de vertaling in Bijlage 1*] die een grote impact had, verraste broeder Timothy Radcliffe, toenmalig Meester van de Dominicaanse Orde, de religieuzen door over kuisheid te spreken zonder de onrust, emotie en kwetsbaarheid over het hoofd te zien. Twintig jaar later blijft zijn tekst een krachtige uitdaging, omdat hij ons uitnodigt kuisheid niet te verwarren met ongevoeligheid. Het is een duidelijk afscheid van wat gezien kan worden als de invloed van de hedendaagse cultuur op het spirituele en religieuze leven: de cultus van evenwicht of sereniteit. Vandaag de dag doen we er alles aan om ons goed te voelen over onszelf, om spanningen en gifstoffen kwijt te raken. We worden meer beïnvloed dan we beseffen door spiritualiteiten uit het Oosten die in het Westen zijn 'herzien', waardoor we veronderstellen dat onbewogenheid het toppunt van het spirituele leven is. Om in orde te zijn, moeten we spanningen wegnemen en alle conflicten vermijden. Het spirituele leven zou ergens anders zijn, buiten deze wereld die ons hoofd op hol brengt. Bidden zou betekenen dat je je terugtrekt in de ivoren toren van je stilte en onkwetsbaarheid.

Broeder Timothy is geworteld in een traditie die vreemd is aan dit perspectief. Het Dominicaanse gebed is ontstaan uit de nachtelijke kreten van de heilige Dominicus die in tranen voorbeden deed voor de zondaars. De onthechting die de Rijnlanders [Eckhart, Tauler e.a.] predikten is een oproep tot gratuititeit in de relatie met God, niet tot onbewogenheid. Terwijl hij onvermoeibaar onthechting predikte, wist Meester Eckhart wat de vreugde en tranen van vriendschap of verraad waren. Hij onderwees geen ongevoeligheid, maar het vermogen om schepselen niet Gods plaats in de ziel te laten overnemen. De Dialoog en de brieven van Catharina van Siena staan vol met het rumoer dat voortkomt uit mededogen. Voor de prediker gaat het erom in zijn vlees de nood en de verlangens te dragen van degenen tot wie hij spreekt. Hoe kan men over verlossing spreken als een vitale realiteit, als men nooit de impasse van de zonde heeft gekend, de nacht van de twijfel, hoe kan men in staat zijn tot mededogen als men ongevoelig is geworden?

De Magister van de Dominicaanse Orde nodigde zijn broeders uit om zich te bevrijden van deze vervalsing van kuisheid en van het spirituele leven, alsof het onkwetsbaarheid of onbewogenheid zou zijn. Het doel van ons leven is niet gezondheid, maar heiligheid. Het is waar dat het comfortabeler is om onaantastbaar of onkwetsbaar te zijn, maar dan ben je er meestal zeker van dat je dood bent. Religieus leven is geen beschermd, evenwichtig leven zonder stormen. Het is belangrijk om dit in herinnering te brengen, zowel bij hen die het zich te veel aangeleerd hebben om elke uiting van gevoeligheid in zichzelf te smoren, als bij hen die in het religieuze leven een toevluchtsoord zoeken voor de beproevingen van de wereld. We moeten niet vergeten dat het godgewijde leven in de eerste plaats leven is, met zijn vreugden en nachten, met zijn verlangens en twijfels. Het gaat er dus niet om een onveranderlijk evenwicht tot stand te brengen of van onszelf gesloten forten te maken, maar om in ons hele wezen te proberen het leven te laten ontspringen. Dit is wat een andere Engelse dominicaan, pater Bede Jarrett, onderwees in een brief aan een jonge benedictijner monnik:

Een klooster is geen citadel maar een slagveld, je noviciaat was er niet om je te beschermen maar om je te testen. Je werd niet gevrijwaard van alle ontmoetingen met het kwaad, je werd ervoor behoed erdoor verslagen te worden. Hij zei niet "je zult geen storm tegenkomen" maar "je zult niet verslagen worden".

Wat te doen met je verlangen?

Vaak lijken religieuzen die ons in vertrouwen nemen over hun seksuele problemen zich te schamen dat ze mannen van verlangen zijn. Hun leven zou zoveel eenvoudiger zijn als dit alles niet bestond Maar we kunnen alleen in een zekere vrijheid vooruitkomen als we durven weten en erkennen waarvan we bevrijd willen worden. Het eerste wat we moeten doen als we geconfronteerd worden met

verlangen is de aanwezigheid ervan erkennen en niet doen alsof het niet bestaat. Verlangen is een basiskenmerk van de menselijke persoon, aangetrokken door het goede waartoe men geschapen is. We moeten ons dus niet haasten om verlangen als zonde of als een "onreine gedachte" te beschouwen. Het is niet onzuiver voor een persoon om bewoond te zijn door een verlangen, niet alleen naar geluk, maar zelfs naar lichamelijk genot, omdat het een teken is dat hij het goede zoekt, en dat hij het zoekt met zijn hele wezen, inclusief zijn lichaam. Moreel onderscheidingsvermogen gaat niet over het bestaan van verlangen, maar over wat we ermee doen, hoe we erop reageren.

In dit werk van het kennen en herkennen van de vormen die het verlangen in ons aanneemt, kunnen beelden of fantasieën verschijnen die ons bang maken omdat ze zo grensoverschrijdend zijn. Maar zelfs als het ongemakkelijk is, is het nuttig om te weten hoe ik bij dit soort ervaringen kan stilstaan om mijn begrip ervan te verdiepen. *Wat is het diep van binnen dat me bang maakt? Is het omdat ik denk dat ik ertoe in staat ben? Is het omdat deze verlangens een deel van mij onthullen dat ik niet wil zien, dat ik niet kan toegeven? Is het omdat ik had gedroomd dat mijn toewijding in het volgen van Christus zulke fantasieën onmogelijk zou maken?* Fantasieën zijn het product van ons onbewuste; we dragen er niet op dezelfde manier verantwoordelijkheid voor als voor wat we doen of zeggen. De enige rol die de wil kan spelen in het ontstaan ervan is de manier waarop hij ermee instemt om de fantasie op een bepaalde manier te voeden. Maar vaker wel dan niet is het onbewuste in staat om de meest bizarre scenario's te creëren uit volkomen respectabel materiaal. Soms zijn dromen of fantasieën heel verklaarbaar en wijzen ze op vormen van verlangen waarvan we weten dat we ze meedragen, maar vaak blijven ze moeilijk te interpreteren, zelfs als we al het avontuur van therapie of analyse hebben beleefd. Maar we kunnen ze altijd in het gezicht kijken en erkennen dat ze in ons zitten, dat ons innerlijke leven, dat we ons misschien voorstellen als een nette en opgeruimde sacristie, een zolder vol ongelooflijke rommel blijkt te zijn.

Als het te pijnlijk of te moeilijk lijkt om te verdragen, aarzel dan nooit om erover te praten, hetzij met een therapeut, een geestelijk begeleider of met een vriend. Vaak denken we dat we origineel zijn, we stellen ons voor dat wat ons overkomt nog nooit iemand anders is overkomen, en de eerste bevrijding is te horen te krijgen dat wat we ervaren heel gewoon is. Woorden geven aan wat er in ons omgaat, durven beschrijven wat we doormaken, is al een vorm van bevrijding, door de afstand die het met zich meebrengt. Als we gefascineerd zijn door een beeld of een emotie, kunnen we er niet over praten omdat we ons in een staat van versmelting bevinden. Er iets over proberen te zeggen is al een stap. Vaak komt het door het simpele feit dat je met een broeder of vriend over een probleem hebt gesproken dat je houding verandert, en niet zozeer door het advies dat je hebt gekregen. Soms, wanneer je iemand over een situatie vertelt, wordt je je bewust wat er aan de hand is, simpelweg omdat je er niet langer door in de ban bent. Hoeveel priesters en gewijde personen kennen geen vooruitgang op deze gebieden omdat ze er nooit over durven praten, behalve halfslachtig tijdens een biecht, wanneer de priester die naar hen luistert niet altijd de tijd of de gelegenheid heeft om hen echt te laten uitspreken. Als we alleen over onze verlangens praten in de vorm van verleidingen waarvan we onszelf beschuldigen tijdens de biecht, zijn we verzekerd van absolute geheimhouding, wat ons wel kan helpen om ons uit te spreken, maar eveneens betekent dat we alles onder het teken van zonde plaatsen, d.w.z. moedwillig kwaad, wat een verkeerde morele karakterisering is van wat er met ons gebeurd is.

De fundamentele vraag die we onszelf moeten stellen is niet waar deze verlangens of beelden vandaan komen, maar hoe we Christus volgen: *"Ben ik, mèt dit alles, klaar om Christus te volgen zoals ik ben?"* Zo'n vraag is in een christelijke context des te mogelijker omdat hij gesteld kan worden in de aanwezigheid van Hem van wie we geloven dat hij een onverwoestbaar verbond met ieder van ons heeft gesloten, van Hem van wie we durven te denken dat Hij liefdevol naar ons kijkt. *"Zie, Ik sta aan de deur"*

en klop; als iemand mijn stem hoort en de deur opent, zal ik binnenkomen en met hem maaltijd houden, ik met hem en hij met Mij" [Openb. 3:20].

In plaats van ervan te dromen het verlangen in ons tot niets te reduceren, of het in principe als een teken van zonde te beschouwen, is het urgenter en nuttiger onszelf op dit gebied te leren kennen. Waarom doen alsof ik niet weet wat er in mij leeft, als God zelf mij beter kent dan ik mezelf? Meester Eckhart zei altijd tegen de Dominicaanse novicen van wie hij de prior en novicenmeester was: *"Observeer jezelf, en wanneer je jezelf tegenkomt, laat dan; er is niets beters."* Het gaat er dus niet om onszelf obsessief te observeren, voortdurend naar onszelf te kijken of te proberen onszelf koste wat het kost te begrijpen. De observatie waar we het hier over hebben is eenvoudigweg een manier om naar onszelf te kijken die ons in staat stelt onszelf te leren kennen zodat we onszelf kunnen loslaten, of, met andere woorden, onze reis, onze zoektocht naar goedheid kunnen voortzetten. Het leven met Christus vernietigt de natuur in ons niet, het reduceert de wildgroei van onze fantasieën en verlangens niet tot niets, het bevrijdt ons ervan. Hoe moeilijk is het om te erkennen dat verlossing een bevrijding is, niet de vernietiging van wat ons menselijk maakt. Als volgelingen van Christus blijven we mensen, zonder enige vorm van amputatie. Maar de diepte van onze relatie met Hem stelt ons in staat om met vriendelijkheid en tegelijkertijd met een zekere afstand te kijken naar wat onze menselijkheid uitmaakt. De beste remedie tegen obsessies is ongetwijfeld om tegen onszelf te zeggen: *"Dit alles zit in mij, maar het is niet de essentie van wat ik ben en van wat ik voor God ben. Het is in mij, maar het is niet mijn identiteit. Ik erken dat het in mij is, en ik vervolg mijn weg."*

We leven in een cultuur die veel complexe verlangens reduceert tot genitaal genot en seksueel verlangen. Zelfs als het seksuele verlangen op de voorgrond treedt, is het mogelijk dat het geworteld is in allerlei behoeften, verwachtingen en verlangens die niet noodzakelijk slecht zijn en niet altijd seksueel: een verlangen naar momenten van intimiteit, naar een ontmoeting die niet verbonden is met werk of verantwoordelijkheden, een behoefte om innerlijke psychologische en/of lichamelijke spanningen te verlichten, een uiting geven aan emotionele uitputting, een verlangen om momenten van lichamelijk genot te ervaren. Ik herinner me dat ik een jonge patiënt begeleidde op het hoogtepunt van de aids-epidemie in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Hij vertelde me over zijn ervaring met flirten en de veelheid van zijn seksuele partners. Toen ik hem vroeg wat hij zocht in deze ontmoetingen, antwoordde hij tot mijn grote verbazing: *"een schouder"*. Ook al zijn gedragspatronen sindsdien veranderd, de westerse maatschappij kan mensen nog steeds tot seks aanzetten omdat men emotionele uitingen tussen twee mannen moeilijk kan accepteren, ook al zijn die zo eenvoudig als het leunen op de schouder van een vriend. Op zo'n verlangen reageren door seks te hebben, is frustrerend omdat het een ongepast antwoord is op een goede vraag. En het helpt ons om bepaalde seksuele ervaringen van priesters en religieuzen te begrijpen. Als je jezelf leert kennen, kun je vaak antwoorden vinden op deze verschillende verlangens die goed verenigbaar zijn met de levenskeuze die je hebt gemaakt, en die ook veel passender zullen zijn naarmate ze uiting geven aan wat het verlangen heeft doen ontstaan. Paradoxaal genoeg komt er soms seksuele activiteit in je op als antwoord op een verlangen terwijl, als we de moeite hadden genomen om het te observeren, het niet van seksuele aard was.

Het "loslaten", waartoe Eckhart ons uitnodigt, bestaat er niet in onszelf te verachten, maar door te gaan, vooruit te komen. Het is niet nodig jezelf te verachten om jezelf los te laten. Als een man mannelijke verlangens ondervindt, waarom zou hij zichzelf dan verachten, tenzij hij gedroomd heeft dat zijn toewijding aan de navolging van Christus van hem een asexueel wezen zou maken, waardoor hij van zijn lichamelijke conditie zou worden ontdaan? Een paar jaar na het Tweede Vaticaans Concilie stelde de jezuïet en psychoanalyticus Denis Vasse deze illusoire ontsnapping al aan de kaak:

Beweren dat we het stadium van het verlangen voorbij zijn, betekent domweg dat we het nooit bereikt hebben, dat we er inderdaad aan voorbij zijn gegaan. Het gelaat van een etherische

Christus kan deze bewering zonder fundering (in het lichaam) des te gemakkelijker rechtvaardigen naarmate het een grotere onmacht om het verlangen te vervullen verbergt. [...] Bijgevolg kunnen mensen die bezig zijn met een proces dat hen scheidt van hun lichaam niet echt een leven verliezen omdat ze dat nooit hebben gehad. Als ambachtslieden van een eindeloze drooglegging spelen ze met verlies van wat ze niet hebben en hun verdriet wordt nooit omgezet in vreugde. Ongeacht wat ze daar zelf ook over mogen zeggen. [Le temps du désir, 1969, p.74]

Verbeelding en intelligentie aan het werk in de kuisheid

In deze beschouwing over onrust en verlangen gaat het om het lichaam, dat niet vergeten of veracht mag worden, en om de ziel, het 'anders dan het lichaam' in ons, die ons in staat stelt afstand te nemen en na te denken over wat er lichamelijk met ons gebeurt. Welnu, de analyse van de onrust en van het verlangen toont dat er in feite twee vermogens zijn die aanleiding geven tot heel verschillende reacties: de **verbeelding** en de **intelligentie**.

We kunnen afstand nemen van ons lichaam, maar we doen dat altijd via de **verbeelding**. Verlangen ontwikkelt zich ook grotendeels langs deze weg. Het verlangen maakt het object dat verlangd wordt tot een ideaal object, of stelt dit ideale object samen vanuit allerlei losse stukjes. De verbeelding kan voeding geven aan een valse opvatting van kuisheid, door de focus te richten op ongevoeligheid of zelfs de volledige neutralisatie van het lichaam en emoties. Iemand gaat zichzelf er dan in de biecht van beschuldigen niet aan dit ideaal te voldoen. Hopelijk ontmoet hij een biechtvader die hem weer met beide benen op de grond zet. Want wat voor zin heeft het om jezelf schuldig te achten aan het krijgen van een fantasie of het ervaren van verlangen bij het zien van iemand op straat? Heiligheid ligt niet in de vernietiging van psychische processen, maar in de manier waarop we ze ervaren.

Toevlucht nemen tot **intelligentie** kan van dezelfde orde zijn, wanneer intelligentie en theologische cultuur worden gebruikt om een perfect rationeel betoog te voeren dat het subject de illusie geeft alles over zichzelf te begrijpen, zichzelf "door en door" te kennen. Alles wat onvermijdelijk aan kennis en aan de wil ontsnapt, kan men op die manier vermijden.

De religieuze en Bijbelse cultuur kan de **verbeelding** voeden met twijfelachtige voorstellingen van kuisheid of zuiverheid: Mariadevotie heeft zo geleid tot voorstellingen waarin Maria's maagdelijkheid een heftige afwijzing voedt van alles wat met seksualiteit te maken heeft. Er is dus niet aan de ene kant een waanzinnige **verbeelding** die zich voedt met irrationele beelden en aan de andere kant een **intelligentie** die altijd in dienst staat van de waarheid.

Intelligentie is van nature geen goede raadgever, en kan zelfs een slechte dienst bewijzen wanneer het gebruikt wordt om vormen van rationalisatie en een betoog van zelfrechtvaardiging te ontwikkelen die ons blind maken voor de omvang van de crisis of overtreding. Een beetje cultuur is al genoeg om een psychoanalytisch of psychologisch betoog te ontwikkelen om dit of dat gedrag te verklaren of aan zichzelf uit te leggen. Door "rouwwerk", "sublimatie" en "jeugdwonden" aan elkaar te breien, is het vrij eenvoudig om niet toe te geven dat je middenin een zorgwekkende evolutie zit.

De **verbeelding** is niet altijd een bron van grensoverschrijding, maar kan ook helpen om rustig te kijken naar wat er in die bron van grensoverschrijding gebeurt, om daarin de uitdrukking van ons diepste verlangen te zien. De verbeelding kan helpen om in de grensoverschrijdende gedachten te onderscheiden wat eerlijk en haalbaar is en wat minder. Het kan deel uitmaken van het spirituele leven om rustig te kijken naar wat mijn verbeelding bezighoudt: wat is het, in deze situatie waar ik zo graag over fantaseer, dat me werkelijk raakt? Soms verbaast het ons dat de verbeelding een waanzinnig en

onbereikbaar scenario heeft opgebouwd, terwijl er eenvoudige manieren zijn om aan onze verwachtingen te voldoen als we ze eenmaal hebben durven benoemen.

Aan de andere kant hebben we een vorm van praktische *intelligentie* tot onze beschikking die meer van de orde van wijsheid is dan van speculatie. Dit is waar de psalmist een beroep op doet als hij tot zichzelf spreekt: "Wat buigt ge u neer, mijn ziel, wat zijt ge ontrust in mij?" Of "Stel gij op God uw hoop: eenmaal loof ik Hem weer die mij bevrijdt - mijn God." [Psalm 42] De bewegingen van verlangen en seksualiteit zijn niet altijd te begrijpen of te analyseren. Waarom voel ik me aangetrokken tot de ene persoon en niet tot de andere? Ligt het leven waarvan ik droom buiten de grenzen van mijn verbintenissen? Ik heb altijd de mogelijkheid om de paden te zoeken van wat juist is, zelfs te midden van onrust, door me bewust te worden van wat werkelijk van belang is voor mij – en dat is nooit beperkt tot hetgeen onrustig is. Het is belangrijk om te onthouden dat een van de middelen die ons altijd ter beschikking staat om er op afstand naar te kijken, advies is. Niets is gevaarlijker dan ervan overtuigd te zijn dat alleen ik mezelf ken en alleen ik weet wat goed is in mijn leven. Advies vragen aan een goede vriend of geestelijk begeleider is niet hetzelfde als je geweten opgeven of je privacy geweld aandoen, maar veeleer is het leren leven terwijl je steun zoekt.

Een van de grootste verschillen tussen het vluchten in de verbeelding en het in praktijk brengen van deze wijsheid ligt in onze relatie met tijd. Praktische intelligentie is het vermogen om je aan te passen aan onvoorziene omstandigheden op het moment dat ze zich daadwerkelijk voordoen, terwijl de verbeelding altijd werkt op basis van hypothesen of anticipatie. Praktische wijsheid droomt niet; het houdt rekening met omstandigheden en mensen op het moment dat ze zich voordoen. De verbeelding bedenkt de gebeurtenis; ze kan zo ver gaan dat ze een persoonlijke ontmoeting onmogelijk maakt omdat de persoon die ik ontmoet in het huidige moment niet de rol speelt die ik in mijn verbeelding aan diegene had toebedeeld. Wijsheid neemt het probleem niet weg, maar stelt ons wel in staat om, wanneer het zich voordoet, ons niet volledig te identificeren met wat het probleem veroorzaakt. Door ons op het heden te richten, maakt de praktische wijsheid ons minder kwetsbaar voor de verbeelding en de rationalisaties van het intellect. Het stelt me in staat te herkennen wat ik ben en hoe ik reageer in de omstandigheden waarin ik me bevind, hier en nu. Dit erkennen is al een zekere afstand nemen en meer vermogen hebben om me niet te laten meeslepen door wat mijn geest bezighoudt.

Waar is het lichaam in een kuis leven?

Dus ga sporten om kuis te worden! Oud advies, zoals we al zeiden, maar niet zo gemakkelijk om in praktijk te brengen. Want om te sporten moet je een lichaam hebben. Sommige priesters en religieuzen aarzelen om aan lichaamsbeweging te doen omdat ze zich dan tegenover anderen lichamelijk moeten laten zien zoals ze zijn, of op zijn minst moeten accepteren dat ze zich moeten meten met de grenzen en mogelijkheden van hun eigen lichaam, en dat lijkt hen onmogelijk. Een religieus vertelde me eens met grote overtuiging dat hij vond dat priesters en religieuzen niet in het openbaar over het lichaam zouden moeten spreken, omdat ze er niets vanaf wisten. Ik probeerde tevergeefs zijn opmerkingen te weerleggen door te suggereren dat de meesten van hen nog steeds een lichaam hadden, hoewel zonder seksleven, en dat dit hen misschien het recht gaf erover te spreken...

In zijn mooie inleiding op Johannes van het Kruis wijst Alain Cugno op het belang van een diepgaande relatie tussen ziel en lichaam in het spirituele leven:

Het zijn niet de eigenschappen van het lichaam of van de schepselen die hen tot vijanden van de ziel maken, maar eerder een bepaald gebruik waarvoor alleen de ziel verantwoordelijk is. Ontsnappen aan het lichaam is een van de mogelijke soorten van misbruik van het lichaam. Het lichaam moet niet gemeden worden, want precies die gedachte dat men het lichaam zou

kunnen ontvluchten is een illusie. Integendeel, het is belangrijk voor de ziel om aanwezig te zijn in haar lichaam, want het is in het lichaam dat Christus op haar wacht. [J. Cugno, 1979]

Ontkenning van het lichaam

Het is mogelijk om, tenminste in het begin, in de illusie te leven dat het afzweren van huwelijk en seksueel genot de intrede betekent in een levensvorm waar elke emotionele of lichamelijke dimensie afwezig zal zijn. Spirituele literatuur kan een dergelijke overtuiging soms voeden. Maar deze bewering moet genuanceerd worden in het licht van bepaalde praktijken van vorige generaties. De ascetische praktijken, soms verschrikkelijk, die tot voor kort gangbaar waren in het religieuze en monastieke leven, zijn een manier – toegegeven, een beetje eigenaardig - om het lichaam tot bestaan te brengen. Het lichaam dat zich bezighield met handenarbeid of landbouw, het lichaam dat moest lijden, het lichaam dat werd geactiveerd in de liturgie door middel van allerlei gebaren, processies en rituelen, was geen afwezig lichaam. Tegenwoordig is die zin voor inspanning en lijden getemperd en is de liturgie vereenvoudigd, maar het lichaam is verdwenen. Veel congregaties investeren in intellectuele vorming. De liturgie biedt meer voeding voor gebed en kennis van God, maar het lichaam ontbreekt. En het lichaam neemt wraak, vooral in het affectieve domein. Het hoeft ons niet te verbazen dat we daar vandaag de dag meer over praten dan vroeger. En het is niet omdat de jongere generaties kwetsbaarder zijn of een grotere behoefte aan geborgenheid hebben, dat ze niet met eenzaamheid kunnen omgaan en niet uit de adolescentie kunnen komen. De vraag naar de plaats die het lichaam krijgt toebedeeld is niet nieuw, maar het moet opnieuw grondig worden doordacht, omdat de levensstijlen en de heersende cultuur zo sterk zijn veranderd en de manieren waarop we ons tot ons lichaam verhouden zo sterk zijn geëvolueerd.

In onze westerse cultuur worden we gebombardeerd met beelden die het belang van het lichaam benadrukken. Onderzoekers - psychologen en antropologen - hebben echter aangetoond dat dit een geïdealiseerd beeld van het lichaam bevordert, een lichaam dat weinig met de werkelijkheid te maken heeft. De verzadiging van onze verbeelding door deze jeugdige, vlekkeloze, goed presterende lichamen leidt tot verschillende vormen van complexen en schuldgevoelens die ons aanzetten tot consumeren. Dit is de dynamiek waar adverteerders op steunen. Maar op een dieper niveau kan deze verzadiging gezien worden als de bron van een ontkenning van het lichaam, een afwijzing van het lichaam zoals het is. Omdat mijn lichaam niets te maken heeft met dat van een ster of een atleet, maak ik me er geen zorgen over, ik doe alsof het niet bestaat. En het monastieke leven vormt geen uitzondering op deze trend, aangezien economische noodzaak monniken ertoe aanzet meer lonend werk aan te nemen dan fysieke handenarbeid. Ik herinner me een trappist die, zittend achter de kassa van de kloosterwinkel in zijn abdij, tegen me zei: "Ik ben het trappistenklooster ingegaan om handenarbeid te doen, en nu ben ik kassier in een warenhuis...". De fysieke en mentale toestand aan het einde van de dag is heel verschillend, afhankelijk van het feit of je de dag hebt doorgebracht in de werkplaats of op de boerderij, of zittend achter een toonbank of achter een computer.

Hier resoneert de trend om het lichaam om religieuze redenen te ontkennen gevaarlijk met een mannelijke relatie tot het lichaam. Als het lichaam niet wordt ingezet voor handenarbeid of sportprestaties, wordt het vaak genegeerd, veel gemakkelijker door mannen dan door vrouwen, totdat ziekte ons plotseling herinnert aan het bestaan ervan.

Het monastieke leven heeft religieuzen een krachtig tegengif gegeven tegen deze ontkenning: de liturgie die in gemeenschap gezongen wordt. Zingen is geen activiteit die alleen de stembanden beïnvloedt. Om goed te zingen moet je je bewust zijn van je ademhaling, je houding en de manier waarop je je voeten op de grond zet. Verplicht om te letten op degenen om hen heen die aan het zingen zijn om tot samenzang te komen, worden de monniken er op een natuurlijke manier toe gebracht om te letten op

hun eigen zang en hun eigen lichaam. Hier vindt de ontkenning een antwoord in de woedende blik van de cantor of de stoot van de elleboog van de buurman!

Is kuisheid een strijd tegen het lichaam?

In de mens is seksuele begeerte zo diep geworteld in het vlees dat het natuurlijk lijkt om seksuele onthouding door godgewijde personen te identificeren met een terugtrekking uit het lichaam. Benedictus XVI stelde dit probleem aan de orde in zijn eerste encycliek over de naastenliefde:

Vandaag de dag wordt het christendom dikwijls lichaamsvijandigheid verweten, en tendensen in die richting zijn er ook altijd geweest. Maar het soort lichaamsverheerlijking dat we vandaag de dag beleven is bedrieglijk. De tot "seks" gedegradeerde eros wordt tot handelswaar, tot louter "ding"; men kan het kopen en verkopen, ja, de mens zelf wordt daarbij tot handelswaar. In werkelijkheid is dit niet het grote ja van de mens op zijn lichaam. Integendeel: hij beschouwt nu het lichaam en de seksualiteit als het puur materiële van zichzelf, dat hij berekenend inzet en misbruikt. Het verschijnt niet als gebied van zijn vrijheid, maar als een iets, dat hij op zijn manier tegelijk plezierig en onschadelijk zoekt te maken. In werkelijkheid staan we daarbij voor een ontwaarding van het menselijk lichaam, dat niet meer in het geheel van de vrijheid van ons bestaan wordt geïntegreerd, niet langer meer levende uitdrukking is van heel ons zijn, maar als het ware wordt teruggeduwd in het louter biologische. De schijnbare verheerlijking van het lichaam kan heel snel omslaan in haat jegens de lichamelijkeheid. Daartegenover heeft het christelijk geloof de mens steeds als het twee-ene wezen gezien, waarin geest en materie elkaar doordringen, waardoor beiden een nieuwe adel ervaren. Ja, eros wil ons in verrukking brengen en aan het goddelijke doen raken, ons boven ons zelf doen uitstijgen, maar juist daarom heeft hij een weg omhoog te gaan, een weg van afzien, zuivering en genezing. [Deus caritas est, nr. 5]

Het zoeken naar heiligheid kan niet de bron zijn van gedrag dat gebaseerd is op een dualistische opvatting van de mens en dus op een onderwerping van het lichaam. Waar het in de kuisheid om gaat, is niet de haat tegen het lichaam, maar de oriëntatie van het hele wezen, zowel zijn verlangens als zijn lichamelijke capaciteiten, op de liefde voor God en de naastenliefde. Als deze langzaam verworven vrijheid van de soms nogal primitieve impulsen die in ons wonen niet de glimlach ontlokt die verwelkomt of het gebaar dat troost, als de zuiverheid van het hart niet wordt vertaald in de gezonde vrijheid van het lichaam, is de strijd voor kuisheid een doodlopende weg. Het vereist zeker zuivering en soms pijnlijke beslissingen, maar het kan niet geïdentificeerd worden met deze middelen. Als christelijk pad naar heiligheid kan kuisheid het lichaam niet negeren.

Heiligheid en sacraliteit in onze relatie met het lichaam

Het christelijk geloof in de mens geworden God impliceert noodzakelijkerwijs respect voor het vlees dat God heeft aangenomen. Het gaat er niet zozeer om te zeggen dat het lichaam **sacraal** [*sacré*] is als wel dat het lichaam **heilig** [*saint*] is. Als het lichaam **sacraal** is, is het dat door essentie, door de natuur, buiten elke relatie tot God. Als het **heilig** is, betekent dit dat het voorwerp is van een uitverkiezing, een **keuze** van Degene die de bron is van alle heiligheid. Deze **keuze** vereist ons antwoord, een instemming van de kant van de menselijke vrijheid. In tegenstelling tot het **sacrale** wordt deze **heiligheid** gekenmerkt door een tijdelijke dimensie: we kunnen proberen **heiliger** te worden, maar we zullen niet

sacraler worden. Het *sacrale* wordt, net als het zuivere en het onzuivere, uitgedrukt in termen van alles of niets, terwijl *heiligheid* kan groeien en bloeien. Voor christenen is wat lichamelijk is niet *sacraal*, en er is geen sprake van het verwarren van goddelijk leven met lichamelijk of biologisch leven, zoals in religies of culturen die heilige prostitutie beoefenen of seksuele relaties zien als een manier om zich te verenigen met de grote scheppende energie van het universum. Voor ons is wat lichamelijk is, geroepen tot *heiligheid*. Dit betekent dat het lichaam niet vreemd is aan de zoektocht naar morele perfectie, dat het niet buiten onze relatie met God staat. Het christelijke leven is niet beperkt tot het fysieke leven, noch is het er vreemd aan, want het lichaam is niet vreemd aan de persoon.

Een uitweg uit de koppeling van lichaam en seks

Vanuit een christelijk perspectief zou de keuze voor een kuis leven niet moeten leiden tot ontkenning van het lichaam en het afsnijden door mensen van hun lichamelijke toestand. Dit is echter vaak wel het geval, omdat de koppeling van het lichamelijke aan het seksuele de toegang tot een juiste omgang met het eigen lichaam ernstig bemoeilijkt voor mensen die ervoor kiezen zich niet in te laten met seksuele activiteiten. De situatie waarin de kerk zich de laatste jaren bevindt, versterkt deze verwarring alleen maar. Terreur in scholen en pastorieën: bepaalde zieke mannen of criminelen hebben zich eindelijk voor de wet moeten verantwoorden voor daden van perversie tegen kinderen, en *alle* gebaren zijn verboden geworden. Bisdommen, religieuze ordes en bedevaartsoorden denken zichzelf en kwetsbare mensen te beschermen door ethische handvesten en gedragsnormen uit te vaardigen – maar die zullen bepaalde perverse persoonlijkheden niet weerhouden van het plegen van daden, omdat het overschrijden van de norm hun plezier vergroot. Deze normen, die neer-regenen op gewijde mannen, wekken argwaan over alles wat met hun lichaam en hun handelingen te maken heeft.

In plaats van duidelijk te stellen dat elke seksuele relatie met een minderjarige of kwetsbare persoon verboden is, publiceren instellingen lijsten met verboden gedragingen die tot seksueel misbruik kunnen leiden. Het knuffelen van zijn neefjes of het vasthouden van een baby zou, in het licht van deze nieuwe normen, onaanvaardbaar gedrag zijn van een priester, omdat het een verdachte dubbelzinnigheid in zich draagt. Onze maatschappij en onze Kerk zijn niet langer in staat om een verbod zoals incest en pedofilie stevig en eenvoudig over te dragen. De enige oplossing lijkt erin te bestaan om de koppeling te bekrachtigen volgens welke alles wat lichamelijk is potentieel, zelfs impliciet, seksueel en zeker dubbelzinnig is.

Wat betreft de maatschappij en de heersende cultuur is de situatie niet duidelijker, want er is nog nooit zoveel gesproken over het trauma dat jonge kinderen oplopen door dergelijk gedrag en er is nog nooit zoveel geroepen om de rechtbanken te laten ingrijpen op dit gebied. Maar tegelijkertijd verschijnen er verontwaardigde reacties zodra een publicatie probeert normen op te stellen om seksueel verlangen te reguleren. Hoe voorkom je dat pedofielen schade aanrichten? Omdat de maatschappij geen verbod op seksualiteit durft op te leggen, wil ze haar kinderen beschermen met een breder verbod op het lichaam, affectie en handelingen in het algemeen. Zo'n verbod is zo alomvattend dat het ondraaglijk wordt, tenzij de toepassing ervan wordt beperkt tot enkelen die worden gestigmatiseerd als potentieel gevaarlijk of pervers - priesters worden uit principe in deze categorie geplaatst. Alles is toegestaan in onze bevrijde cultuur, behalve voor degenen voor wie alles verboden is. En de kerk volgt dit voorbeeld, want je kunt nooit voorzichtig genoeg zijn. Omdat we niet in staat zijn om in alle rust een onderscheid te maken tussen seks, het lichaam, tederheid, liefde en vriendschap, leggen we liever een algeheel verbod op alles, met het idee dat dat veiliger is. Maar zijn we niet bezig met het creëren van lijden en ontsparingen die vermeden hadden kunnen worden door een meer gematigde houding?

Moeten gewijde personen verboden worden om lichamelijke gebaren te maken, niet alleen naar kwetsbare personen maar ook naar elkaar, onder het mom van een mogelijke dubbelzinnigheid?

Meten we het risico dat dit met zich meebrengt: minachting voor hun lichaam, angst voor verlangens of emoties die des te minder gekend en erkend zullen worden omdat ze a priori als gevaarlijk gestigmatiseerd zijn? Dit gaat om veel meer dan om disciplinaire of juridische kwesties. Wat hier op het spel staat, is onze opvatting over de incarnatie. De lichamelijke conditie is wat we gemeen hebben met Jezus; onze ogen en handen moeten niet gezien worden als instrumenten van verdorvenheid, maar in de eerste plaats als datgene in deze wereld wat het dichtst bij de ogen en handen van Jezus komt. Op een dag bladerde ik door de Denzinger¹ om te zien wat deze te zeggen had over het lichaam, en ik was verbaasd te ontdekken dat de Roomse Kerk maar heel weinig dogmatische standpunten inneemt over dit onderwerp. De enige tekst die ik vond, waarin een verbod uitgedrukt werd over het lichaam in zijn geheel (nl. het verbod het lichaam te verachten) is een paragraaf in de Constitutie Gaudium et Spes:

Als eenheid van lichaam en ziel verenigt de mens in zich, juist door zijn lichamelijke, de elementen van de stoffelijke wereld, zodat deze door hem hun hoogtepunt bereiken en hun stem verheffen om in vrijheid de Schepper te prijzen. De mens mag dus zijn lichamelijk leven niet minachten, integendeel, hij moet zijn lichaam, als door God geschapen en bestemd voor de verrijzenis op de laatste dag, waarderen en eerbiedigen. Maar hij is door de zonde gewond en ondervindt daarom de opstandigheid van het lichaam. De waardigheid zelf van de mens eist derhalve, dat hij God in zijn lichaam verheerlijkt en het niet de slaaf laat worden van de slechte neigingen van zijn hart. [§ 14]

Het is verboden het lichamelijke leven te verachten: dit is een verbod waarvan niemand - en ik al helemaal niet - had gedacht dat het het katholieke standpunt over de kwestie van het lichaam zou kunnen samenvatten. De tekst baseert dit verbod op Gods schepping van de mens en zijn eeuwige bestemming door de opstanding van de doden. Het is verrassend dat het tussenliggende argument tussen deze twee, namelijk de incarnatie van het Woord, niet wordt genoemd. Met wijsheid bevestigt het Concilie dat het verboden is het lichaam te minachten, maar dat het ook onontbeerlijk is zich er niet door te laten regeren, temeer daar de dagelijkse ervaring de mens bewijst welke macht zijn lichaam over hem kan uitoefenen. Laten we proberen verder te groeien in het begrijpen en beoefenen van kuisheid met respect voor het verbod op het minachten van de lichamelijke conditie en de noodzaak om ons niet te laten knechten door het lichaam. Laten we proberen te spreken over kuisheid, die de kern vormt van ons bestaan, met als basis de schepping naar het beeld van God, de incarnatie van het Woord, de inwoning van de Geest en de opstanding van het vlees, in plaats van te denken dat elke gewijde bij voorbaat als een potentiële misdadiger moet worden beschouwd.

Er moet met grote gevoeligheid rekening worden gehouden met de huidige context wanneer er geluisterd wordt naar iemand die zich heeft verbonden tot het gewijde celibaat of overweegt dit te doen. De verschijnselen van globalisering, die leiden tot ontkenning van het lichaam in naam van seksuele onthouding, komen veel voor en kunnen verschillende vormen aannemen. Het lichaam op afstand houden - van onszelf en van anderen - is niet altijd een teken dat we onze toewijding op de juiste manier leven. Want leven in kuisheid is lichamelijk leven, zonder toe te geven aan de angst en obsessie die ons ertoe zouden brengen de ander als gevaarlijk te zien en elk gebaar als potentieel ongepast. In een preek voor jongeren die zich voorbereidden op de Wereldjongerendag in Madrid, probeerde broeder Timothy Radcliffe de aanraking te rehabiliteren in het christelijke leven, in naam van de Menswording:

Onze samenleving is zo bang voor risico's en we zijn zo bang voor seksueel misbruik dat we bang zijn om elkaar aan te raken. Die angst is zeker terecht. Veel misbruik en destructieve

¹ Denzinger is een naslagwerk van dogma's en decreten van de rooms katholieke kerk: *Compendium van de Geloofsbelijdenissen en kerkelijke uitspraken inzake geloof en zeden*

aanrakingen hebben mensen enorme schade berokkend. Maar we moeten genezen door het vermogen te herwinnen om het Lichaam van Christus te zijn op deze meest menselijke en christelijke manier. We zouden elkaar ernstig tekort doen en het risico lopen tegen de Menswording in te gaan als we voortdurend afstand zouden bewaren, terwijl God zich juist dichtbij ons heeft opgesteld. En is dit geen uitdaging voor ons christenen? Hoe kunnen we belichamen dat Christus anderen omhelst? Ik hoop dat jij vandaag Christus zult belichamen.

Het is daarom nuttig voor iemand die toegewijd is aan het volgen van Christus om zichzelf de vraag te stellen wat de plaats van zijn eigen lichaam is in zijn leven en in zijn toewijding. Is het alleen maar een functioneel lichaam, een lichaam waar we aan denken als we moe of ziek zijn, om het later weer te vergeten? Verheugen we ons ooit over ons lichaam en danken we de schepper ervan? Heeft het lichaam een plaats in ons gebedsleven? Welke aandacht wordt er besteed aan de schoonheid van gebaren, aan zelfbewustzijn, aan respect voor onze geschapenheid? Welke gebaren staan we onszelf toe en waarom?

Welke plaats is er, afgezien van seksueel genieten, voor het genieten?

Als het mogelijk is om over ons eigen lichaam te denken in andere termen dan lijden en ziekte, hoe kunnen we dan de plaats van het genieten erkennen in een leven gewijd aan God? Als basis voor onze overwegingen kunnen we beginnen met een uitspraak van de heilige Thomas van Aquino, die het idee van bepaalde filosofen en theologen weerlegde dat het, om heilig te zijn, nodig zou zijn om alle vormen van genieten uit te bannen.

Ze vonden dat alle genoegens slecht verklaard moesten worden, om mensen die geneigd waren tot buitensporige genoegens ertoe aan te zetten zich ervan af te wenden om de gulden middenweg van de deugd te bereiken. Maar dit was geen gelukkige beoordeling. Omdat niemand kan leven zonder enig zintuiglijk en lichamelijk genoegens, zullen de mensen die leren dat alle genoegens slecht zijn, als ze betrapt worden op het genieten van sommige van die genoegens, verder gedreven worden tot genot door het voorbeeld van hun gedrag, dat niet overeenkomt met de letter van hun leer. Want aangezien het gaat om menselijke handelingen en harts-tochten, waar de ondervinding meer kracht heeft, zijn voorbeelden krachtiger dan woorden.
[ST Ia IIæ, q. 34, a. 1]

Er zijn een aantal argumenten in deze tekst die vragen oproepen. Niemand kan leven zonder lichamelijk, gevoelsmatig genieten: de verklaring is duidelijk, eenvoudig en geruststellend. Het nodigt ons uit om te erkennen dat er in elk menselijk bestaan plaats is voor lichamelijk genot. Het leven dat hij leidt is sober, de kleding en het voedsel eenvoudig, maar deze priester heeft een vreemde passie voor liturgische gewaden. Bij een ander worden de menselijke relaties gekenmerkt door een zekere ruwheid en afstand, maar de computer, geluids- en videoapparatuur is buitengewoon luxueus. Op een dag preekte ik een retraite voor een aantal seminaristen en toen ze weggingen, liet een van hen, zeer streng gekleed, zijn koffer vallen om mij de hand te schudden. De koffer ging open en op de vloer lag wat fancy ondergoed dat niet helemaal paste bij de Romeinse kraag... Niemand van ons is helemaal coherent, maar zo'n discrepantie tussen de getoonde strengheid en wat buiten zicht werd gekoesterd, baarde me zorgen.

Niemand kan leven zonder lichamelijk en zintuiglijk genot: in plaats van te doen alsof we dat allemaal ontgroeid zijn, moeten we het erkennen en proberen helder te krijgen wat ons genot brengt. Dat is een eerste stap naar vrijheid. Het is geen kwestie van al het plezier uit ons leven bannen onder het mom van kuisheid, maar van weten hoe we de plaats ervan op een rustige manier kunnen erkennen.

Zoals Meester Eckhart leerde: "Zij die het recht hebben om goed te eten, zijn net zo bereid om te vasten".

Maar de tekst van Sint-Thomas die we zojuist hebben geciteerd gaat verder dan dit gezonde realisme. Het voegt een dimensie van getuigenis toe aan onze relatie met genieten. Omdat niemand zonder genot kan leven, zal iemand die ons leert om het af te wijzen altijd betrapt worden op het moment dat hij het genot uitleeft. Zijn tegengetuigenis zal dan veel schadelijker zijn dan wanneer hij de plaats van genot in zijn leven nederig zou erkennen.

Nadenken over de betekenis van kuisheid en proberen de smaak ervoor door te geven aan jongere mensen is een proces waarin we de plaats van genot in ons leven moeten erkennen. Kuisheid kiezen is niet kiezen om te leven zonder te genieten - dat is onmogelijk - maar het is kiezen om genot de plaats te geven die het toekomt, en niet een onbeduidende plaats die gegeven wordt aan minderwaardige pleziertjes.

Waar komt seksualiteit tot uitdrukking in een kuis leven?

Zoals we aan het begin van deze overdenking opmerkten, moet een toewijding aan kuisheid niet gezien worden als een totale verzaking aan seksualiteit, omdat seksualiteit het hele gedrag van een persoon kenmerkt, of hij of zij nu wel of geen seksuele relaties heeft. Gewijde personen zijn en blijven seksuele wezens.

De ontkenning van seks

De gelijkstelling van kuisheid met het verdwijnen van alle tekenen van seksualiteit blijft niet beperkt tot degenen die van buitenaf naar priesters of religieuzen kijken. Het gebeurt ook onder de geestelijken en religieuzen zelf. De realiteit waar we hier over nadenken is complex en moeilijk om over te praten, niet in het minst omdat niemand erover praat. Geconfronteerd met deze complexiteit is de eenvoudigste reactie die van de ontkenning: de pure en eenvoudige verwijdering van de vraag uit het bewustzijnsveld. Het is een doeltreffend mechanisme dat een tijdlang de illusie in stand kan houden dat het probleem zich voor mij niet voordoet en dat dat prima is.

Als seksualiteit inderdaad datgene is wat ons in staat stelt lief te hebben terwijl we getekend zijn door het verschil tussen man en vrouw, dan is het absurd, maar we horen het soms, om te denken dat priesters en religieuzen hun seksualiteit afzweren. Ze zouden daarmee afstand doen van hun vermogen om lief te hebben en tegelijkertijd van wat hen tot man maakt. Maar dit is niet wat de Kerk voorstaat in het godgewijde leven. Denk aan de definitie van kuisheid in de Catechismus van de Katholieke Kerk: "*[het is] de succesvolle integratie van seksualiteit in de persoon en daarmee de innerlijke eenheid van de mens in zijn lichamelijke en geestelijke wezen.*"

Wie op weg is naar het priesterambt of het gewijde leven verbindt zich tot seksuele onthouding, maar kan zijn leven niet bouwen op een weigering of een onthouding: een verbod doet ons niet leven. Hij verbindt zich tot een bepaalde vorm van leven, waarin de integratie van zijn seksualiteit anders zal plaatsvinden dan door seksuele relaties, maar hij zal, zoals ieder mens, zoeken naar de innerlijke eenheid van zijn lichamelijke en geestelijke wezen. De toewijding aan kuisheid en celibaat is een toewijding aan liefde, op een bijzondere manier weliswaar, maar het is een toewijding aan liefde. De centrale plaats die in zijn leven aan de relatie met God wordt gegeven, maakt iemand niet onbekwaam om lief te hebben; dat zou in tegenspraak zijn met het christelijke concept van naastenliefde, dat in één en dezelfde liefde de relatie met God en de relatie met anderen verenigt. Maar de centrale plaats die aan

God wordt gegeven maakt hem onbereikbaar voor die liefde, die een exclusieve liefde is. Als de religieus afstand houdt van een exclusieve liefdesrelatie, dan is dat omdat hij zich niet beschikbaar stelt, om de woorden van F. Alberoni te gebruiken. [Le choc amoureux, 1981, p. 78]

In het leven van een aan God gewijd celibatair uit seksualiteit zich zoals in het leven van ieder mens. Het is geen kwestie van doen alsof het niet bestaat, maar een zichzelf leren kennen om te ontdekken op welke unieke manier ieder van ons de middelen vindt om seksualiteit te beleven en gelukkig te zijn in de keuze die we hebben gemaakt om ons leven aan God te geven. Om te kunnen komen tot een zekere vrijheid ten opzichte van de uitingen van seksualiteit, is het essentieel ernaar te durven kijken, zonder er bang voor te zijn. Dit is wat D. Bernardo Olivera ocsó, de abt-generaal van de cisterciënzers, onderwees tijdens een sessie voor verantwoordelijken voor de monastieke vorming:

De eerste les die we moeten leren om onze seksualiteit te ordenen, integreren en harmoniseren is simpelweg deze: helder, vredig en met onthechting overwegen wat er gaande is in ons verlangen, onze affectiviteit en, meer in het bijzonder, onze seksualiteit. Het gaat om herkennen en loslaten. [La Trappe, 2005]

Ontkenning van seksuele verschillen

Het is de moeite waard om hier een andere manier van afstand nemen van seksualiteit te noemen, die zich uit in de een of andere vorm van ontkenning van seksueel verschil. In het priesterlijke of religieuze leven vinden veel mannen het moeilijk om in alle rust relaties met vrouwen te hebben. We zien vaak een vorm van vrouwenhaat onder priesters en religieuzen, een vermogen om vrouwen in ondergeschikte rollen te houden om macht te behouden, of de neiging om onder confraters alleen op een ironische en kritische manier over vrouwen te praten. Maar je komt niet uit zo'n uitwas door het andersom te doen: fascinatie is geen uitweg uit minachting. Sterker nog, anderen zijn gefascineerd en zullen het andere geslacht idealiseren door het allerlei kwaliteiten toe te schrijven die mannen zouden ontberen: "vrouwen, zij zullen begrijpen waar ik het over heb", "vrouwen weten", "de liefde van een moeder is onverwoestbaar." Als dit alles tot uiting komt in de prediking, is succes gegarandeerd, tenminste bij het vrouwelijke deel van het publiek. Eindelijk een prediker die vrouwen begrijpt, eindelijk een priester die hun plaats erkent... Maar is het wel zo mooi om zo enthousiast over vrouwen te praten? Bevorderen we de relaties tussen mannen en vrouwen als we minachting voor de een vervangen door vernedering van de ander? Ik heb ooit een spreker horen zeggen dat het dichtstbijzijnde beeld van Gods liefde voor ons de liefde van een moeder voor haar enige zoon is; zijn we er echt zeker van dat een dergelijke liefde vrij is van elke vorm van bezitterigheid? Op dezelfde manier is het gemakkelijk om een publiek aan het lachen te maken, bijvoorbeeld in een huwelijkspraak, door te wijzen op de dwaasheid van mannen en hun veronderstelde onvermogen om de vrouwelijke psyche te begrijpen, enzovoort. Hoe komt het dat we zulke dingen kunnen zeggen en succes hebben, terwijl dezelfde woorden over de vermeende fouten van vrouwen een verontwaardiging zouden veroorzaken?

De eerlijke erkenning van seksuele verschillen en het aangaan van gezonde relaties tussen mannen en vrouwen zijn moeilijk voor ons allemaal, gewijd of niet. Om deze uitwassen - minachting of fascinatie - te vermijden, vinden sommige mensen een eervolle uitweg door de vraag simpelweg te ontwijken. Men kan zijn toewijding aan kuisheid en celibaat gebruiken om te doen alsof de vraag zich niet voordoet, of dat de andere sekse niet bestaat. Wat de vorming in kuisheid betreft, verwijst de Romeinse Congregatie voor Godgewijd Leven expliciet naar de passage over de plaats van de vrouw in de exhortatie van Johannes Paulus II over de lekengevolgen:

De voorwaarde voor het verzekeren van de passende aanwezigheid van de vrouw in de Kerk en in de maatschappij is een meer doordringende en nauwkeurige bestudering van de

antropologische fundamente van de mannelijke en vrouwelijke conditie, met het doel de eigen persoonlijke identiteit van de vrouw in haar relatie van verscheidenheid en van wederzijdse complementariteit met de man te preciseren, niet alleen wat de taken en functies betreft die zij moet vervullen, maar ook en meer diepgaand wat haar structuur en persoonlijke betekenis aangaat.[Christifideles Laici, 1988, §50]

De structuur van de persoon staat op het spel in de manier waarop we naar vrouwen en hun wederzijdse complementariteit met ons kijken. Het is niet alleen een kwestie van goede relaties in christelijke gemeenschappen, het is een kwestie van wie we zijn. Accepteren we dat we gevormd worden door deze wederzijdse complementariteit? Onder de oude ordes waren het de Trappisten die de ontwikkeling van wederzijdse relaties tussen monniken en monialen het verst hebben doorgevoerd, zelfs tot op institutioneel niveau, door het bevorderen van wederzijdse canonieke bezoeken en gezamenlijke generale kapittels. De vooruitgang die in slechts enkele generaties werd geboekt door deze gemeenschappen, die tot voor kort tot de meest gesloten gemeenschappen behoorden voor alle externe relaties en die sinds de vijftiende eeuw gekenmerkt werden door een zeer boetvaardige opvatting van het monastieke leven, suggereert dat grote veranderingen mogelijk zijn, niet alleen op het vlak van intermenselijke relaties, maar ook in het institutionele leven.

Een specifieke vorm van kuisheid voor homoseksuelen?

In tegenstelling tot andere culturele domeinen is de homoseksuele identiteit niet erg zichtbaar in onze christelijke of religieuze gemeenschappen. De tendens is eerder om deze kwestie diep in het binnenste te begraven - wat niet betekent dat het met meer vrijheid wordt beleefd. Ook hier is het probleem de relatie die we hebben met wat onze menselijkheid uitmaakt, waarbij vrijheid even ver verwijderd is van fascinatie als van ontkenning.

Het begrip identiteit moet altijd met de nodige voorzichtigheid worden gebruikt als we het over seksualiteit hebben. Het risico bestaat dat we gaan geloven dat seksualiteit alles zegt over identiteit. We weten nu dat kuisheid niet alleen toegepast hoeft te worden op het gebied van genitaliteit. Zeggen dat seksualiteit alle menselijk gedrag doordringt, betekent niet dat seksualiteit alles zegt over de mens. Iedereen die de homoseksuele kant van zichzelf ontdekt, of die erin slaagt om er vrijuit over te praten, kan in deze verwarring leven terwijl hij gelooft dat hij, om de waarheid over zichzelf te vertellen, zijn homoseksualiteit moet onthullen. Als kuisheid een avontuur in vrijheid en bevrijding is, moet het ook op dit punt worden uitgeoefend en ieder mens ertoe brengen vrij te zijn ten opzichte van de verschillende componenten van zijn persoonlijkheid. Bij het ontvangen van kandidaten voor het religieuze leven merken we vaak dat degene die "een probleem heeft" niet vrij is; hij praat alleen maar hierover en denkt dat de gesprekken waarin hij niet over "zijn probleem" kon praten nutteloos waren. Omdat deze gesprekken zeldzaam zijn, kan hij het gevoel hebben dat hij zich vaker wel dan niet in een verkeerde positie bevindt ten opzichte van zijn gesprekspartners die zich niet bewust zijn van "zijn probleem". Tot de dag waarop hij ontdekt dat deze momenten integendeel ook momenten van vrijheid kunnen zijn, momenten waarop hij de kans krijgt om andere aspecten van zijn leven en zijn persoon te belichten. Dit geldt voor alle indringende problemen, of ze nu te maken hebben met seksualiteit of met bepaalde biografische episodes.

De abt-generaal van de cisterciënzers beschrijft wat de monastieke opvoeding van homoseksuelen zou moeten bepalen: welwillendheid zonder complicitéit en een duidelijkheid die oproept tot vrijheid:

Het is duidelijk dat elke vorm van homo-claim binnen het monastieke leven alleen maar schadelijk kan zijn: allereerst omdat het meer nadruk legt op seksuele geaardheid dan op iemands algehele identiteit. Maar seksualiteit als een taboe behandelen is nog schadelijker voor mensen

met deze geaardheid: een klimaat dat deze realiteit ontkent of verbergt, belemmert in hoge mate het proces van erkenning en integratie van deze neiging en leidt tot onderdrukking, schuld en andere pathologieën. De homoseksuele gesteldheid kan, mits ondersteund, geaccepteerd en geïntegreerd worden; dit vergt een inspanning, maar hetzelfde geldt voor de integratie van de affectiviteit en seksualiteit van elke heteroseksuele persoon. [La Trappe 2005]

De erkenning van een homoseksuele identiteit neigt ertoe een getto te creëren, waarbij tussen de broeders die zich ermee identificeren een band ontstaat die verschilt van die van de religieuze broederschap. Deze band tussen leden van het getto onderscheidt hen van anderen door een woordenschat, plaatsen en gedragingen te creëren die ontoegankelijk zijn voor anderen. De verbondenheid met deze gedeelde identiteit is misschien wel belangrijker dan de broederschap op basis van gelofte. We kunnen ons geen andere band voorstellen die de religieuze gemeenschap structureert dan die van het religieuze leven zelf, de wederzijdse inzet van alle broeders in trouw aan Christus en aan elkaar. De essentiële plaats van onderscheiding op dit punt, wat het verschil maakt tussen vriendschap aan de ene kant en gemeenzaamheid of getto aan de andere kant, is de vraag wat ten grondslag ligt aan de band tussen mensen. En bijgevolg wat die band al dan niet open doet staan voor anders-zijn.

Ik denk dat het essentieel is om te benadrukken dat de eisen van de gelofte van kuisheid voor iedereen gelden. Homoseksualiteit betekent geen vrijstelling van onthouding of celibaat. Soms krijgen we de indruk dat de pastoraal noodzakelijke overweging van het dwangmatige karakter van bepaalde homoseksuele handelingen leidt tot het idee dat onthouding in alle gevallen onmogelijk is en dat de toegang tot het religieuze leven moet worden geweigerd. Dit is een beetje overhaast, want aantrekking tot mensen van hetzelfde geslacht leidt niet noodzakelijk tot dwangmatig gedrag en mag ook niet verward worden met pedofilie. Anderen daarentegen zijn van mening dat religieus leven mogelijk is, onder speciale voorwaarden en met minder strenge normen. Maar de gelofte die homoseksuele religieuzen, net als anderen, afleggen is een publieke verbintenis tot kuisheid en onthouding. De Kerk vraagt dat "degenen die niet in staat zijn hun homoseksuele neigingen te beheersen, worden uitgesloten van het religieuze leven": dit betekent dat ze wel een plaats hebben in het religieuze leven als dat de roeping van de Heer voor hen is, maar dat deze vorm van leven alleen mogelijk is als ze in staat zijn hun homoseksuele aantrekkingskracht te beheersen. Deze beheersing heeft niet alleen betrekking op onthouding van seksuele relaties, maar ook op de volwassenheid waarmee innerlijke bewegingen die tot jaloezie of verleiding kunnen leiden, van zich af kunnen worden gezet.

De gelofte van kuisheid is ook een verbintenis tot celibaat. Dit betekent niet een verbintenis om als eenling te leven, maar een afstand doen van alle exclusieve affectieve relaties. Ook hier is het verkeerd om te focussen op de kwestie van onthouding en te geloven dat dit de noodzakelijke en voldoende voorwaarde is voor een relatie om kuis te zijn. Het is mogelijk om diepe vriendschappen te hebben in het religieuze leven, maar twee religieuzen kunnen niet leven in een langdurige exclusieve relatie die niet open is naar de anderen en naar de gemeenschap. Het gemeenschappelijk leven is een belangrijke plaats om de deugdelijkheid van ons affectieve leven te onderzoeken. Deelname aan het gemeenschappelijk leven (gemeenschappelijk gebed, gemeenschappelijke maaltijden, gemeenschappelijk kasgeld), de kwaliteit van de relatie met de andere broeders en in het bijzonder gehoorzaamheid, zijn de objectieve maatstaven die de onderscheiding ondersteunen.

Tot slot moet worden opgemerkt dat zich over dit onderwerp een zeker farizeïsme van kuisheid kan ontwikkelen dat, onder het mom van een oproep tot deugdzaamheid, nauwelijks een zekere homofobie verhult. Deze wordt niet ingegeven door naastenliefde en maakt het mogelijk om in het openbaar onderscheid te maken tussen "hen" en "ons" - een reactie die gevoed wordt door een irrationele angst voor aantrekkingskracht op mensen van hetzelfde geslacht -, waarbij het er vooral om gaat te laten zien dat je aan de "goede" kant staat. Voor Dom Bernardo Olivera is dit de manifestatie van een

mannelijke manier van denken, die samenhangt met het feit dat mannen een grotere afstand tot hun lichaam bewaren, tot het punt dat ze hun lichaam als een vreemde beschouwen.

Homofobie is vooral een mannelijk fenomeen. [...] Dualisme met betrekking tot het eigen lichaam leidt tot dualisme in de waarneming en dit geeft aanleiding tot hokjesdenken en tegenstellingen: wij/zij, goed/slecht, zwart/wit, heteroseksueel/homoseksueel. [La Trappe 2005]

Is het nog mogelijk om over zelfbeheersing te spreken?

Zoals we kunnen zien is er naast het lichaam, seksualiteit en seksuele verschillen nog een ander probleemgebied, dat erin bestaat de juiste plaats aan de wil te geven. Het zou oneerlijk zijn om te ontkennen dat kuisheid een zekere mate van zelfbeheersing met zich meebrengt. Maar wat houdt deze zelfbeheersing in, wat houdt de uitoefening van de wil in op het gebied van seksualiteit en affectiviteit?

Alle ontzeggingen lijken aanvaardbaar, behalve één

Als we het hebben over zelfbeheersing, vooral op seksueel gebied, vallen we meteen in de categorie van voorstanders van een padvindersmoraal die vandaag de dag onverdedigbaar is. Het lijkt er echter op dat de vraag het verdient om gesteld te worden, omdat we heel verschillende reacties zien, afhankelijk van het levensgebied waar we het over hebben.

Waar we het hier over hebben is zelfbeheersing, dat wil zeggen een zekere regulering die we onszelf vrijwillig opleggen op een gebied dat buiten onze controle lijkt te liggen, aangezien we het over seksueel verlangen hebben. Beheersing lijkt onmogelijk, zo intens is mijn verlangen. Beheersing lijkt gevaarlijk, omdat het het risico met zich meebrengt dat we krachten vernietigen die zich proberen uit te drukken, en dat we noodzakelijke natuurlijke processen onderbreken. We zijn een bevrijde generatie, afgestemd op wat ons lichaam wil, dus er is geen sprake van dat we deze verlangens om religieuze of psychologische redenen proberen te beteugelen.

Hoe komt het dat zo'n reactie onvermijdelijk lijkt op het gebied van seksualiteit, terwijl we het niet horen op andere gebieden van het menselijk leven, waar we met bewondering of in het slechtste geval onverschillig kijken naar de prestaties die sommige mensen leveren om hun lichaam onder controle te houden of verlangens te onderdrukken die het lichaam heftig oplegt?

Wat is er natuurlijker dan honger en het verlangen om te eten? Eten is een essentiële levensondersteunende activiteit en een bron van persoonlijk en sociaal genot, dus waarom zou je het verbieden? En toch bewonderen we de prestaties van lijners, vooral diegenen die willen afvallen. Hoewel we ons er nu goed van bewust zijn dat een buitensporige preoccupatie met gewicht een pathologische aandoening is - die zelfs kan leiden tot anorexia nervosa - is er weinig neiging om de inspanningen die degenen die 'op dieet gaan' zichzelf opleggen te bekritisieren of in twijfel te trekken.

Wat is er noodzakelijker voor het persoonlijke evenwicht en het sociale leven dan slaap en rust? En toch zien we zelden dat de excessen die sommige mensen zichzelf opleggen in hun werk aan de kaak worden gesteld. Ze gaan zo op in hun professionele activiteit dat ze vergeten te stoppen aan het einde van de week, dat ze geen echte vakantie meer durven te nemen. De mensen om hen heen kunnen bezorgd zijn of duidelijk maken dat relaties onder een dergelijke situatie lijden, maar wie zou het in zijn hoofd halen om een dergelijke houding aan te vallen als strijdig met de natuur, als een schandalige ontkenning van een fundamenteel mensenrecht?

Het idee van een zekere ascese in het seksuele leven, van het afzien van deze of gene vorm van lichamelijk genot, is vrijwel onaanvaardbaar in onze cultuur, en toch zijn we niet geschokt, we bewonderen

zelfs de inspanningen die sporters zich gedurende een zeer lange periode moeten getroosten om de top van de sport te bereiken. Intensief trainen, andere activiteiten opgeven, je concentreren op wedstrijden waarvoor je allerlei activiteiten en vrijetijdsbestedingen moet opgeven. Wie kan het verdragen als een vertegenwoordiger van een religie zijn kudde oplegt wat een coach van zijn atleten vraagt?

Beroepswerk, sport, dieet: drie situaties waarin veel mensen bereid zijn zichzelf ascese op te leggen, grote offers te brengen en daarmee de onmiddellijke vervulling van hun legitieme behoeften te dwarsbomen. Degenen die zich niet aan dergelijke inspanningen onderwerpen, erkennen hun legitimiteit en schreeuwen niet dat het een schandaal is, zolang het binnen redelijke grenzen blijft.

Waarom roept het noemen van soortgelijke inspanningen op seksueel gebied zoveel reacties op? Waarom maakt de introductie van het begrip wilskracht en zelfbeheersing in het spreken over seksualiteit het onderwerp quasi onmogelijk? Is het omdat ze seksuele onthouding impliceren dat de regels van de Kerk over geboortebepanking a priori worden verboden, zelfs voordat de andere problemen die ze oproepen in overweging kunnen worden genomen? Er is vandaag de dag geen sprake van dat, welke instelling of methode dan ook, aan de vrije individuen die we zijn, beperkingen oplegt of zelfs maar voorstelt, aan de uitdrukking van dit verlangen.

De vraag is gesteld, maar ik weet niet of het mogelijk is om hem hier op te lossen. Ik denk dat het interessanter is om het obstakel te omzeilen, om te zoeken naar de betekenis van zelfbeheersing op seksueel gebied. Als het een gedrag blijkt te zijn dat mensen helpt om te leven en hen gelukkig maakt, zal het niet langer zulke bijtende reacties oproepen. Maar als het een opzettelijke verloochening blijkt te zijn, een opgedrongen ontbering die zonder betekenis is en waarmee bijna niet te leven valt, dan zal het onaanvaardbaar lijken.

Zelfkennis

"Observeer jezelf": laten we hierop terugkomen, want zelfbeheersing vereist goede zelfkennis. Je kunt niet proberen te beheersen wat je niet kent. De monastieke traditie begreep de noodzaak om de gedragsnormen aan te vullen met wat Michel Foucault "technologieën van het zelf" noemde. De uitvoering van het project van maagdelijkheid omwille van God vereiste de ontwikkeling van een analyse van de innerlijke bewegingen van het denken en het verlangen die aan de bron liggen van de moderne subjectiviteit. Iemand die seksuele impulsen beschouwt als niets meer dan obscure krachten met een onbegrijpelijke oorsprong loopt geen gevaar om te proberen ze te sturen of te kanaliseren. Als we het hebben over zelfbeheersing, gaat het er niet om te dromen dat we het verlangen kunnen onderdrukken of naar believen kunnen opwekken, maar eerder dat we de voorwaarden voor de ontwikkeling ervan leren herkennen, om te proberen het te sturen in de richting van een vorm van vervulling die zo menselijk mogelijk is. Het gaat er niet om jezelf te beheersen in een poging te lijken op een min of meer asexueel ideaalmodel, maar om te proberen de dynamiek van je seksualiteit te integreren in de diepste aspiraties die we in onszelf meedragen. Om zulke energie te kanaliseren en te sturen, moet je haar leren kennen en temmen. Dit kan alleen met grote nederigheid, omdat de realiteit die we beter proberen te leren kennen waarschijnlijk mysterieus zal blijven. De energie die we proberen te kanaliseren is eerder onbewust en onwillekeurig dan zelfbeheerst. Het is ongetwijfeld een taak die gedoemd is om vaak te mislukken, maar wel een die een essentiële uitdaging met zich meebrengt, namelijk om menselijker te worden - zelfs als wat gebeurt onze menselijkheid, onze kennis en onze wil lijkt te boven te gaan.

Kunnen we onszelf echt geven zonder enige beheersing van ons verlangen?

In de vroege eeuwen werd het christelijke discours over celibaat en seksuele continentie sterk beïnvloed door Stoïcijnse theorieën over zelfbeheersing. En dit zou een waarschuwing voor ons moeten zijn: als dit spreken christelijk wil blijven, moet het duidelijk zijn over zijn uiteindelijke doel. Is het om zichzelf de overheersing te bewijzen die de geest kan uitoefenen over het vlees? Is het om datgene te vernietigen wat in ons zo dicht bij het dierlijke lijkt te staan? Zo'n programma zou erg triest zijn en ons uitnodigen om op onszelf en onze eigen bekwaamheid terug te plooiën. We denken aan die deugdzame adolescenten die, vaak tevergeefs, proberen hun record te verbeteren voor het aantal dagen dat ze verleidingen hebben kunnen weerstaan... Het doel van kuisheid is niet om heerschappij over jezelf te krijgen en daar evenveel van te genieten als van de uitoefening van je seksualiteit. Kuisheid, als het een deugd is, heeft meer te maken met nederigheid dan met almacht.

Zelfbeheersing, tenminste zoals het Christendom het begrijpt, is gebaseerd op een eenvoudige constatering: wie zichzelf niet beheerst, is niet in staat om zichzelf te geven. Niets staat verder van het christelijke ideaal af dan dit meesterschap voor te stellen als onbewogenheid, zelfgenoegzaamheid of onverschilligheid ten opzichte van anderen. Integendeel, het is volledig gericht op naastenliefde, d.w.z. de gave van zichzelf aan God en de naaste. Zonder deze immense voorafgaande inspanning van zelfbeheersing, zouden we anderen slechts onrust of illusie bezorgen". [Bruguès, Dictionnaire de morale catholique, 1996, p. 267]

De christelijke traditie associeert zelfbeheersing daarom met zelfkennis, zonder te vervallen in de illusie van een absoluut meesterschap waaraan niets ontsnapt. Een dergelijke beheersing van zichzelf en zijn vermogens zou op een dag plaats maken voor een terugkeer van het verdrongene, met des te meer gedonder naarmate men de illusie had dat de beheersing volledig was, dat men volledige controle over zichzelf uitoefende.

Maar de essentie van deze tekst ligt niet in de potentieel dubbelzinnige beheersing van zichzelf, maar in de richting en het doel dat men geeft aan een dergelijke inspanning. Het is duidelijk dat, als deze vorm van ascese de beoefenaar ertoe brengt om zich in zichzelf op te sluiten, om zichzelf in zijn perfectie en zuiverheid te aanschouwen zonder een blik op zijn broeder te werpen, hij het risico loopt om op de biddende Farizeeër te lijken die Jezus voorstelt met als enige motivatie zelfverheerlijking. We moeten onszelf kennen om onszelf te kunnen geven, om te weten wat we werkelijk kunnen geven. Alleen door zelfkennis kunnen we in de verschillende relaties die we onderhouden de rol onderscheiden die we spelen in het bezitten van de ander, de rol die we spelen in het zoeken naar compensatie bij de ander, enzovoort.

De christelijke traditie is duidelijk op dit punt: het gaat er niet om zichzelf te vergeten om zich te storten op het liefhebben van anderen zonder zich bewust te zijn van de eigen zwakheden en verwachtingen. Wie zichzelf te snel denkt te vergeten omwille van anderen, loopt het risico zichzelf terug te vinden wanneer hij dat het minst verwacht. Men loopt ook het risico anderen op te zadelen met het buitensporige gewicht van de eigen frustraties en onuitgesproken verwachtingen. Het gaat er dus om onszelf te leren kennen, in waarheid met onszelf om te gaan, want alleen op die basis hebben we een kans om de beheersing van onze liefdescapaciteit te richten op het enige doel dat het evangelie ons voorstelt: de liefde voor de ander, een liefde die zowel degene die liefheeft als degene die bemind wordt werkelijk vrij maakt.

Zichzelf kennen, niet om te vervallen in zelfgenoegzaamheid en minachting voor het lichamelijke, maar om in staat te zijn anderen lief te hebben, hen te verwelkomen en te erkennen. De christelijke ascese bestaat niet uit het doden van het verlangen, wat een zinloze strijd zou zijn, maar uit het richten ervan op de enige activiteit die het leven authentiek menselijk maakt: liefde voor God, liefde voor de naaste en liefde voor zichzelf.

Zelfkennis en oriëntatie op zelfgave zijn twee dimensies van kuisheid die de vraag naar zelfbeheersing omkaderen. Er kan geen zelfbeheersing zijn zonder zelfkennis, en er kan geen betekenisvolle zelfbeheersing zijn tenzij het zijn doel vindt in zelfgave. We zouden verder kunnen gaan in onze analyse van de wil in kuisheid, maar om dat op een concrete manier te doen, moeten we bepaalde aspecten van onthouding nader omschrijven die deel uitmaken van religieuze toewijding.

De plaats van onthouding in de deugd van kuisheid

Omdat onthouding van vrijwillige seksuele activiteit het meest opvallend is in onze manier van leven en het meest uit de pas lijkt te lopen met hedendaags gedrag, is het gemakkelijk om dit te verwarren met kuisheid. Zich inzetten voor kuisheid zou gelijk staan aan zich erop toe leggen geen seksuele activiteiten meer te ondernemen. Dit is vaak de manier waarop jonge mensen ons benaderen als ze niet veel weten over het religieuze leven: "Zeggen jullie dat seks verboden is? Mag dat niet?" Deze onthouding is een sterk en tastbaar teken van de keuze om je hele leven aan Christus te geven. Een beslissing die, zoals alle keuzes, inhoudt dat men andere mogelijkheden opgeeft die aantrekkelijk hadden kunnen zijn. Getrouwde mensen die trouw zijn aan hun partner hebben een soortgelijke ervaring. Maar dit teken heeft alleen waarde als het wordt opgedragen aan naastenliefde en kuisheid. Wat zou seksuele onthouding betekenen als het alleen maar tot verbittering of agressie zou leiden, als het alleen maar een uitdrukking zou zijn van persoonlijk onvermogen? We kunnen er ook op wijzen dat zichtbare conformiteit aan zo'n norm het geweten in slaap kan sussen en kan verhinderen dat men ontdekt waar kuisheid zich nog moet ontwikkelen. Sommige mensen denken dat ze kuis zijn omdat ze geen seksuele relaties hebben. Een deugd identificeren met een toestand is alle ethische dynamiek verliezen en binnengaan in een moraal van conformiteit aan de norm. In zijn Gesprekken, die het spirituele leven van generaties monniken en religieuzen in het Westen hebben gevoed, maakt Johannes Cassianus een duidelijk onderscheid tussen onthouding en kuisheid en laat hij zien dat de eerste slechts de voorbereidende inspanning voor de tweede is:

Kuisheid wordt niet in stand gehouden door een sober leven; ze wordt in stand gehouden door de liefde die ze inspireert en de geneugten die we proeven in haar puurheid. Zolang er enige aantrekkingskracht voor wellust overblijft, is men niet kuis, maar leeft men slechts in onthouding. [...] Zolang we de aandriften van het vlees ervaren, moeten we erkennen dat we de hoogten van kuisheid niet hebben bereikt, maar dat we nog steeds onder de zwakke scepter van de onthouding blijven, moe van het voortzetten van de strijd, waarvan de uitkomst noodzakelijkerwijs twijfelachtig blijft. [Gesprek 12, 10.1 in 3].

Kuisheid kan bemind worden omdat het een deugd is: het is een vermogen om goed te doen en met plezier en gemak te handelen. Onthouding is ofwel een teken hiervan, omdat degenen die kiezen voor kuisheid omwille van het Koninkrijk niet beschikbaar zijn voor een exclusieve relatie die aanleiding geeft tot seksuele relaties, of het is een voorbereiding, omdat degenen die het pad van kuisheid betreden moeten beginnen met het vrijwillig breken met de gewoonten van de wereld of van hun vorige leven om een nieuwe manier van leven te ontdekken. Maar onthouding heeft op zichzelf geen betekenis en wekt als zodanig geen liefde op. Het is de kuisheid die geliefd kan worden, als het de bron is van een manier van leven en liefhebben die bij iemand past. Het is amusant om de verbazing te zien die we opwekken als we degenen die ons vragen wat we missen vertellen dat ze geen idee hebben van wat ze zelf missen, omdat ze niets weten van onze manier van leven. Alleen wanneer kuisheid wordt gesmaakt als eenvoud van leven, zuiverheid en vrijheid van hart, het vermogen om op een andere manier relaties aan te gaan dan door verleiding, kan kuisheid beminnelijk worden en niet uitsluitend worden geleefd als een ontbering.

Hoewel de meeste gewijde personen hun belofte om geen seksuele relaties te hebben respecteren, ervaren velen van hen de uitdaging om eenzaam genot te zoeken. Vaak heen en weer geslingerd in hun jeugd, of op retraites, tussen biechtvaders die hen vertellen dat het van geen belang is en anderen die het een geldige reden maken voor ontslag uit het noviciaat of seminarie, is het moeilijk voor hen om duidelijke ideeën te hebben over het onderwerp. Nogmaals, de persoonlijke situaties zijn gevarieerd, van degenen voor wie het gewoon het gedrag is van een lang vervlogen tiener tot degenen die lijden aan dwangmatig of verslavend gedrag. We kunnen ons verheugen over het feit dat we in een tijd leven waarin de kerk een einde heeft gemaakt aan een nogal obsessief gedachtegoed over het onderwerp, een gedachtegoed dat niet afkomstig was van de kerk, maar dat ze had geleend van de geneeskunde - de goede Dr. Tissot en zijn collega's hebben een meedogenloze strijd gevoerd tegen masturbatie lang voordat de priesters in hun voetsporen traden. Maar obsessie heeft plaatsgemaakt voor stilte en veel jonge religieuzen en hun leraren staan voor een dilemma. De gelofte van kuisheid is voor degenen die deze afleggen niet alleen een belofte om zich te onthouden van seksuele relaties, maar ook van alle vrijwillig seksueel genot. Een paar referentiepunten kunnen helpen om deze vraag op zijn juiste plaats te zetten:

Het schuldgevoel dat gevoeld en geuit wordt in de biecht moet met onderscheidingsvermogen bekeken worden. Een ideaal van zuiverheid, vaak verward met een staat van afwezigheid van begeerte, kan een verlangen aanwakken om zich sterk te verzetten tegen masturbatie praktijken, en aanleiding geven tot een zeer sterk schuldgevoel wanneer dit zich voordoet. Er zijn kloosters waar dit schuldgevoel religieuzen aanzet tot haastig ontmoeten van hun biechtvader: het zou goed zijn om te vragen of fouten tegen de naastenliefde of daden van hoogmoed aanleiding geven tot hetzelfde gevoel van urgentie. De taak van de biechtvader in zulke situaties is om mensen te herinneren aan het primaat van de naastenliefde in het christelijke leven, om zo deze bij voorbaat verloren race naar de afwezigheid van verlangen te vermijden.

Streven naar een manier van leven zonder vrijwillig seksueel genot is zeker een aspect van de gelofte van kuisheid, maar het kan een formidabele valstrik vormen als deze manier van leven wordt opgevat als een absolute heerschappij van de geest over het vlees. Achter de beschuldigingen van "fouten tegen de reinheid" gaan in de biecht vaak fantasieën schuil over almacht en absolute heerschappij over zichzelf, die weinig gemeen hebben met het christendom. We komen hier nog op terug, maar het is essentieel dat inspanningen op het gebied van kuisheid samengaan met een verdieping van naastenliefde en nederigheid. Het is geen fout om niet in staat te zijn om alles in jezelf te beheersen. De morele vraag, de enige uitdaging die de moeite waard is, is de toepassing van zelfbeheersing op wat beheersbaar is. Je kunt verlangen net zo min tegenhouden als een rivier. Maar net als een rivier kan verlangen geleidelijk worden omgeleid, in een andere richting worden gedraaid. Veel jonge mensen komen vandaag de dag het seminarie of noviciaat al binnen met seksuele ervaringen, dus de gewoontes die zijn aangeleerd en de beelden die in het geheugen aanwezig zijn, zullen niet van de ene op de andere dag verdwijnen. Het vergt veel geduld om geleidelijk een evenwicht te vinden op deze gebieden.

De grote tekortkoming van solitair genot is dat het solitair is. Door gebruik te maken van wat er in de mens aanwezig is om een liefdevolle relatie te uiten, kan het alleen maar frustrerend zijn als het gezocht wordt in afwezigheid van een relatie, door een mens die zich terugtrekt in zichzelf en zijn fantasieën. Het is belangrijk dat de strijd die we op dit gebied voeren onze naar binnen gerichte houding niet versterkt. Veel mensen hebben de vrede ervaren die ze konden vinden toen ze zich openstelden voor relaties met anderen, op andere gebieden dan seksualiteit. In dezelfde geest moeten we het frequente verband opmerken tussen falen in seksuele onthouding en situaties van frustratie. Wanneer de last te zwaar is, wanneer de menselijke relaties gebrekkig of uitsluitend operationeel zijn, wanneer het spirituele leven niet de middelen vindt om zich te voeden, lijkt het leven van een gewijde celibataire

zonder betekenis te zijn. Eenzaam genot lijkt dan een vorm van compensatie, een vorm die des te schadelijker is omdat het de frustratie eerder accentueert dan verlicht, omdat het ons dwingt om in onszelf te zoeken wat we in relaties hadden moeten vinden. De strijd is dan niet om ertegen te vechten, maar om te zoeken naar wat er in ons leven verbeterd moet worden om weer te kunnen genieten van wat er goed en mooi aan is.

Tot slot, en misschien wel bovenal, is het essentieel om serieus na te denken over de plaats van wilskracht. Als we van masturbatie een gedrag maken dat altijd zondig is, dan beweren we dat het altijd vrijwillig is en voeden we de droom van absolute controle. Maar aan de andere kant, om onder het mom van 'schuldvermindering' te weigeren het deel van de wil te erkennen dat erbij betrokken kan zijn, is de mens datgene ontzeggen wat hem onderscheidt van dieren en hem zijn waardigheid geeft. Laten we deze vragen eens nader bekijken en het toepassingsgebied uitbreiden tot alle gedragingen die met kuisheid te maken hebben.

Welke plaats komt toe aan de wilskracht?

Volgens Thomas van Aquino moet een handeling menselijk, vrijwillig en vrij zijn om als zondig beschouwd te worden. Handelen onder dwang of door afleiding is geen zonde, zelfs als de handeling in kwestie objectief gezien slecht is. Deze essentiële plaats van wil en vrijheid lijkt problematisch in seksuele aangelegenheden. Worden we niet meegesleept door een verlangen dat zich soms aan ons opdringt met een kracht waartegen niets bestand lijkt te zijn? Is seksualiteit niet in essentie datgene in ons dat ontsnapt aan de controle van de wil?

De onderscheiding moet hier voldoende verfijnd zijn om afstand te nemen van zowel de door schuldgevoelens geteisterde droom van absolute zelfbeheersing als van het wegnemen van verantwoordelijkheid als gevolg van verkeerde opvattingen over menselijke seksualiteit. De strijd tegen de zonde en de zoektocht naar goedheid moet niet leiden tot de verleiding van een vorm van almacht die iemand over zichzelf uitoefent, maar tot een eerlijke erkenning van wat in hem afhangt van zijn wil. Seksueel verlangen kan aanleiding geven tot dwangmatig gedrag dat buiten zijn controle valt, maar dat betekent niet dat de wil op dit gebied nergens te vinden is. De kunst van de biechtvader is dus om een beschuldiging van zonde die betrekking heeft op onvrijwillige handelingen in twijfel te trekken, om de boeteling te helpen benoemen wat eigenlijk wel een zaak van zijn wil en zijn vrijheid was. Wil en vrijheid beïnvloeden de manier waarop de verbeelding gevoed wordt - door beelden, gesprekken of lezingen. Ze kunnen ook de componenten van een evenwichtig leven beïnvloeden, omdat de persoon misschien van alles doet waardoor hij zich wel gefrustreerd, uitgeput of geïsoleerd moet voelen. Op dezelfde manier kan wilskracht worden gebruikt om te reageren als het verlangen opkomt of als er waarschuwingssignalen zijn, omdat het dan nog mogelijk is om te kiezen tussen je aandacht ergens anders op richten of je te laten fascineren.

Masturberen is heel vaak een gewoonte, in de betekenis die de oude biechtvaders aan het woord gaven, een zich herhalend gedrag dat grotendeels onbedwingbaar wordt als gevolg van deze herhaling. Vandaag de dag zouden we waarschijnlijk spreken van verslaving, wat niet noodzakelijkerwijs producten betreft zoals alcohol, tabak of drugs. Wanneer je geconfronteerd wordt met dit soort gedrag, is het slechtste advies dat je kunt geven om al je inspanningen te concentreren op het stoppen ervan, want dat is de beste manier om de herhaling te versterken. Eens, tijdens een retraite, ontving ik een jonge monnik die behoorlijk verontrust was door zijn biechtvader, aan wie hij had toevertrouwd wat hij beschouwde als een terugval op dit gebied, en de biechtvader was boos geworden en zei tegen hem: "'Hé, je hebt het weer gedaan, maar ik zei dat je moest stoppen!'. De hele geestelijke strijd richten op deze vraag, tot en met het vergeten van de geboden van naastenliefde, zal iemands terugplooiën op zichzelf, waarvan masturbatie slechts een symptoom is, alleen maar versterken. Hij begint

de dagen te tellen waarop hij niet heeft gemasturbeerd. Dit alles zal zijn aandacht richten op zijn seksuele verlangens en het daardoor alleen maar stimuleren. In deze situaties is het essentieel om de traditionele doctrine van de onderlinge verbinding van deugden niet te vergeten en iemand aan te moedigen om andere deugden te ontwikkelen op gebieden waar dit wel mogelijk is. Een ondeugd is een habitus, een vermogen om op een bepaalde manier te handelen. Wanneer een ondeugd stevig verankerd is, is de manier van handelen waartoe zij aandrijft gemakkelijk toegankelijk, terwijl de tegenovergestelde manier veel kracht vereist. Het is daarom heel moeilijk om een ondeugd frontaal te bestrijden; aan de andere kant kunnen we zien dat de ondeugd minder wordt als we verwante deugden ontwikkelen, die het gemakkelijker maken om toegang te krijgen tot het goede dan tot het kwade. Deze vorm van geestelijke begeleiding is zo oud als de Woestijnvaders. Ook al hadden ze de doctrine van de deugden niet zo onder woorden gebracht als Thomas van Aquino zou hebben gedaan, ze hadden hun leerlingen wel geadviseerd om toegankelijke gevechten aan te gaan, in plaats van zichzelf uit te putten in gevechten die bij voorbaat al verloren waren. Misschien is het op dit moment niet mogelijk voor deze jonge religieus om zich te bevrijden van een oude masturbatiegewoonte, maar hij kan misschien wel vasten op het gebied van voedsel of met betrekking tot internet. Als hij op deze gebieden een zekere kracht verwerft die hem in staat stelt om te gaan met gebrek, is het zeer waarschijnlijk dat op een of andere dag zijn seksuele gedrag zal veranderen. Voor een monnik van middelbare leeftijd, wiens geest 's avonds vaak wordt overspoeld door herinneringen aan zijn ervaringen tijdens zijn militaire dienst, kan het lezen van kunst- of geschiedenisboeken die zijn verbeelding op een andere manier voeden een verandering teweegbrengen. Wanneer een strijd dringend en noodzakelijk lijkt, wanneer een totale overwinning de voorwaarde lijkt voor een aanvaardbaar moreel leven, is dat ongetwijfeld een teken dat het dringend nodig is om zich met iets anders bezig te houden...